

TEHNOLOGIJA VLADANJA U CRNOJ GORI

Radenko Šćekić

General characteristics of the political heritage of the Montenegrin society were the authoritativeness and undisputable will of the ruler. The general characteristic of the past political life of Montenegro is the fact that the government has never been changed by elections. After the January events in 1989 and taking over the government, the new ruling Montenegrin political elite has formed specific rules of the political game in the atmosphere of the newly established multi-party system, only up to the level that the participation of other political parties in elections was never questioned, whereas the real possibility that some other party wins in the elections and takes over the government was minimal.

Promjena društvenih vrijednosti kao posljedica šokantnih dešavanja, raspada SFRJ, građanskog rata, hiperinflacije i porasta svih vidova kriminala i opšte društvene nesigurnosti, predstavljala je pogodno i plodno tlo za razne oblike političkog manipulativnog djelovanja. U takvim stanjima ljudi su prijemčivi za razne oblike manipulacije¹, reaguju mahinalno u cilju zadovoljenja najosnovnijih egzistencijalnih potreba, u opštoj atmosferi oskudice, straha i nesigurnosti. Jer, najlakše je manipulirati

¹ Sama riječ *manipulacija* je novolatinska kovanica *manus-ruka, pulare-ugladiti, udešavati*. Prvi put se susrijeće u nazivu Kardinalskog vijeća 1623. radi nadgledanja rada misionara i širenja moći Rimokatoličke crkve. Manipulaciju možemo definisati kao neprimjetnu laž u raskoraku sa stvarnim stavom, kodiranu da se infiltrira u tuđe mišljenje, ponašanje, vjerovanje, ali bez upotrebe sile. (prema Z. Jevtović „Javno mnjenje i politika“, ALU, Beograd, 2003, str. 25).

onima koji smatraju da su ugroženi ili da će biti potencijalne žrtve svojih sušeda ili političkih oponenta, tako da će nacionalne teme biti dominantne dokle god je crnogorskim političkim elitama kako vladajućim tako i opozicionim, to upotrebljivo. Kada vlast ne uspije da promijeni stvarnost, manipulacijom mijenja percepciju te stvarnosti, odnosno vještački se pokušava kreirati željena atmosfera i kritična masa u javnosti. Formiranje političkih stranaka različitih ideoloških opredjeljenja, kolaps ekonomije i dotadašnjih ustaljenih društvenih normi i vrijednosti stvarali su u javnosti opštu konfuzije. Političko nasljeđe crnogorskog društva je kao jednu od karakteristika imalo autoritativnost i neprikosnovenu volju vlasti, bila ona personifikovana u liku autoritativnog monarha, ili u komunizmu nakon 1945. godine.²

² U knjizi „Crnogorske teme“ Ž. Andrijašević daje sliku tehnologije vladanja i mentaliteta Crnogoraca i njihovog odnosa prema autoritetu vlasti u drugoj polovini 19. i početkom 20. vijeka: ”Knjaz Nikola je imao priliku da se za doba očevog “suvladarstva” podrobnije upozna sa funkcionisanjem sistema vlasti, kao i sa suštinskim odlikama fenomena vlasti i vladanja uopšte. Na osnovu jednog takvog iskustva knjaz Nikola je kao neosporno inteligentan čovjek, procijenio, da je za očuvanje njegove apsolutne vlasti i za učvršćivanje njegovog vladarskog autoriteta, u prvom redu bitna personalna struktura onog najužeg kruga vlasti. Odnosno, procijenio je da je za poziciju vladara izuzetno važno da ljudi koji ga okružuju na neki način budu ili inferiorni ili zavisi u odnosu na vladarevu ličnost, kao i da njihove međusobne, lične relacije budu prepreka za bilo kakvo “udruživanje” protiv vladareve neprikosnovene pozicije. Da bi u potpunosti obezbijedio da mu svi oni zajedno ne mogu ugroziti vlast, knjaz Nikola, vješto i prikriveno podstiče njihovu surevnjivost i međusobni strah od prestiža... (Ž. Andrijašević, „Crnogorske teme“, IICG, Podgorica, 1998, str. 88 – 91).

Kako je knjaz i kralj Nikola volio svoje političke obrazce iskazivati stihovima, evo kako je “opjevao” načelo svoga vladanja Crnogorcima: „U zapt drži Crnogorce / ema blago, ema vješto / i pokaraj i pomiluj / pa ćeš s njima moći

Vlast, moć, autoritet su samo neke od odrednica koje karakterišu politiku i umijeće vladanja. Vlast bi trebalo da ima zadatak rješavanja konflikata koji nastaju u društvu jer joj je dodijeljena uloga zaštitnika opštih društvenih interesa na taj način što donosi opšteobavezujuće odluke o tome koja od različitih opcija ili alternativa će biti prihvaćena i važeća kao norma za sve. Ovaj proces donošenja obavezujućih odluka bi, barem u teoriji, trebalo da predstavlja suštinu politike. Moć je svojstvo autoriteta, bez nje on ne postoji, mada, moć može da postane autoritet, ali i ne mora. Autoritet u najširem smislu označava društvenu kategoriju koja se pripisuje ličnosti ili nekoj instituciji. Autoritet vodi do toga da su drugi ljudi u svom razmišljanju i ponašanju nužno usmjereni prema njemu. On se uspostavlja nametanjem ili nastaje usljed odnosa snaga moći u društvenim odnosima ili zbog prethodnog iskustva (tradicije ili harizme samog autoriteta).

Vođa, potreba za vođom, kao i njegov izbor, sastavni su dio svakog društvenog grupisanja. Psihoanalitička teorija naglašava da je odnos vođa-sljedbenici svojevrsna kompenzacija za odnos otac-đeca. Na taj način vođa poprima ulogu određenog transfera osjećaja uloge pripadanja, sigurnosti i podređenosti formirane još u porodičnoj zajednici. Zavisnost o vođi znatno je veća u tradicionalnom društvu, pogotovo u autoritarnom, nego u modernom i demokratskom društvu. Takođe, važnost i potreba za vođom znatno su izraženiji u atmosferi krize i straha. U okolnostima društvene krize, ratova, nesigurnosti i gubitka perspektive, pojedinac vidi u lideru, „ocu domovine (nacije)“, vođu ili

svešto...“ (R. Knežević, „Istorija političke kulture u Crnoj Gori“, CID, str. 274). Dakle, na ovakvo političko iskustvo koje je ostalo u sjećanju određenog dijela građana, nadogradio se autoritarni režim u vremenu komunizma koji je veliki dio Crnogoraca prihvatio deklarišući se i dokazujući se kao „pravovjerni“ komunisti, da bi nakon AB revolucije, dobar dio nekadašnjih komunista iskoristio nacionalizme u političke svrhe.

Mesiju. Upravo takav, preovlađujući autoritaran karakter, zahvalno je psihološko tlo za potencijalnu unutargrupnu homogenizaciju naroda i instrumentalizaciju u političke svrhe.

Dolaskom na vlast nakon januarskih dešavanja 1989. godine, nova vladajuća crnogorska politička elita je oformila određena specifična pravila političke igre u atmosferi novouspostavljenog višepartizma, samo do toga nivoa da učešće ostalih političkih partija na izborima nije dovođeno u pitanje, ali je realna mogućnost da neka druga stranka na izborima pobijedi i preuzme vlast bila minimalna.

Po H. Arendt „Moć nikada nije svojstvo pojedinca, moć pripada grupi i postoji samo dok grupa ostaje na okupu“ (prema Č. Čupić, 2001:115). Ovakvo tretiranje institucija karakteristično je, kako piše S. Darmanović „za većinu „kvazi-autoritarnih režima“ u kojima se vlast ne nalazi tamo gdje piše u ustavu, već tamo gdje se premješta pošednik najveće moći, kako god se on titulisao (predsednik republike, predsednik vlade i sl.)“.³ Tako je u Srbiji i u SRJ S. Milošević jednu po nadležnostima protokolarnu funkciju

³ „Jedan od najpoznatijih teoretičara demokratije Robert Dahl smatra da u neophodne uslove da bi se neki poredak mogao imenovati demokratskim spada obaveza ostvarenja u praksi teorijske pretpostavke da u demokratskom poretku mjesto vlasti periodično ostaje prazno, te da samim tim postoji realna mogućnost njene periodične izmjene. Ako takva mogućnost postoji samo formalno, ali nema izgleda da se ostvari u praksi, poredak se ne može nazvati demokratskim ili, pak, njegova demokratskičnost ostaje pod ozbiljnom sumnjom. To je jedan od važnijih razloga što smo crnogorski režim iz vremena prve tranzicije imenovali ne kao demokratski, već kao poluautoritarni. Kao što se lako može zaključiti, jedno od najvažnijih sredstava vladanja u takvom tipu režima predstavljaju tek djelimično slobodni i samo polukompetitivni izbori, što je i bio slučaj u Crnoj Gori u naznačenom periodu.“ (S. Darmanoviću, „Demokratske tranzicije u Južnoj i Jugoistočnoj Evropi“, (doktorski rad), Podgorica, 2002., str. 181).

federalnog predsjednika, pretvorio u glavni centar moći i vlasti dolaskom na čelo SRJ.⁴ Takođe i u Crnoj Gori od 1998. godine centar moći se pomjera tamo đe se nalazi i vodeća figura DPS-a M. Đukanović.⁵ Dakle, ovđe se može prepoznati propagandno načelo personalizacije politike, tj. identifikacije određene politike sa određenim političarem, odnosno dovođenje u neraskidivu vezu određenog političkog programa sa jednom sasvim konkretnom ličnošću. H. Kitchelt, govoreći o pojavi harizmatičkog vođe

Poznavalac izbornih sistema D. Nohlen naziva izbore u autoritarnim sistemima "semikompetitivnim" i kaže da oni služe, prije svega, stabilizaciji tih sistema, pa se od izbora prvjenstveno očekuje: 1) legitimisanje postojećih odnosa vlasti; 2) političko smirivanje prema unutra; 3) sticanje ugleda prema spolja; 4) objelodanjivanje (i djelimično integrisanje) opozicije; 5) prilagođavanje strukture vlasti koja stabilizuje sistem (prema V. Pavićević, „Izborni sistemi i izbori u Crnoj Gori 1990-1996“, CID, Podgorica, 1997., str. 24-25).

⁴ „Ovu Miloševiću neustavnu poziciju na posredan način su priznavali i glavni međunarodni faktori, prihvatajući ga kao glavnog pregovarača u ime SR Jugoslavije o ratu u Bosni i Hercegovini i formalno mu priznajući status šefa delegacije SRJ za vrijeme mirovnih pregovora u Dejtonu novembra-decembra 1995. godine. Štaviše, Milošević je i formalno potpisao Dejtonski mirovni sporazum u Parizu, februara 1996. godine. Tadašnji formalni predsjednik SRJ, kao ni predsjednik savezne vlade nijesu imali nikakvu ulogu niti su se uopšte pojavljivali u bilo kakvim pregovorima o ovim pitanjima” (S. Darmanović, „Demokratske tranzicije u Južnoj i Jugoistočnoj Evropi“, (doktorski rad), Podgorica, 2002, str.182).

⁵ Govoreći za radio Free Europe, crnogorski premijer M. Đukanović je dao svoju sliku tehnologije vladanja i crnogorskog mentaliteta sklonog da kreira svojevrsni kult ličnosti: „Upoznajući crnogorski mentalitet 47 godina, reći ću vam i moj doživljaj, koji teško mogu i objektivizirati: Crnogorci su gradeći kult ličnosti, istovremeno vrlo sebično i pragmatično, pravili sistem po mjeri vlastitih potreba, jer im je uvijek bilo jednostavnije doći do Gospodara da riješe svoj problem, nego što su željeli da se muče sa šalterima i institucijama“ (prema „Vijesti“, 14. oktobar 2009.).

u eks-komunističkim partijama i njihovoj tehnologiji vladanja u novom ruhu višestranačja ističe: „Harizmatске partije karakteriše težnja pojedinaca da budu bliski sa harizmatским vođom. Ђe eks-komunističке partije nijesu poražene nego nastavljaju da kontrolišu ekonomsku i političku moć, one imaju sve podsticaje da skrenu pažnju sa širih institucionalnih programa socio-ekonomskih promjena da kooptiraju potencijalnu opoziciju selektivnim materijalnim podsticajima u izvršnu vlast; kontrolu nad državnim aparatom i velikim javnim kompanijama omogućavajući im da ostvare te ciljeve i ponovo uspostave patronažnu mrežu“ (prema S. Orlović, 2002:81). Tako je politički segment crnogorskog društva karakterisao svojevršni polu-autoritarni kalup, koji se kreirao i učvršćivao kroz razvijanje svojevršnog kulta ličnosti koji se gradi na osnovu harizme lidera, centra moći čiji stavovi i pogledi postaju prihvatljivi *a priori* za većinu.⁶ Međutim, česti su bili istorijski primjeri kretanja u krajnost, u dodvoravanje, poslušništvo, kreiranje kulta ličnosti, a time i moralno kvarenje u borbi za milost vlasti, što je vremenom postajalo raširena pojava.⁷

Vezivanje za ličnost, odnosno gledano šire načelo personalizacije politike, a ne prevashodno za ideju ili program, označava

⁶ Z. Stojiljković pišući o lideru u partiji, ističe sledeće: „Koncentracija dvije vrste i oblika moći: moći (re)interpretacije programskih načela i moći regulisanja unutrašnjih odnosa u partiji u rukama šefa stranke, jesu kriterijumi za prepoznavanje mere raširenosti liderske tendencije...“ („Rečnik demokratije“, Gradanska inicijativa, Beograd, 1998., str. 91-92).

⁷ Iskazivanje ljubavi prema političkom lideru bila je karakteristika u crnogorskoj političkoj eliti i tokom vremena komunizma. Tako Milovan Đilas 27. aprila 1942. izjavljuje: „*Prije svega drugovi, hoću da naglasim jedno - ne priznajem nikome u KPJ da voli i cijeni druga Tita više od mene, ne priznajem nikome da će na njegovu riječ prije poći u smrt nego što ću učiniti ja...*“ (prema Š. Rastoderu, „Vijesti“, 1. april 2009, str. 14).

(ili bi barem trebalo da označava), donekle manjak emancipacije i kritičkog mišljenja, kao i nedovoljno izgrađenu zrelu društvenu i političku svijest građana.⁸ Tako se tokom izbornih kampanja u većini partija u Crnoj Gori nijesu libili da, umjesto konkretnih programa i ciljeva, u prvi plan izbace stranačkog lidera.⁹ Tada njihovi lideri harizmom i obećanjima pokušavaju da privuku glasače. Tipična je tendencija da se stav lidera uspostavi kao neprikosnovena volja jednoga čovjeka i da on tada nije demokratski lider, već postaje čovjek koji gospodari sudbinama a narodni poslanici u parlamentu samo „partijski vojnici“.¹⁰

Od raspada SFRJ partije su se međusobno mjerile po programima, ali i po liderima kao nosiocima različitih koncepcija, a građanima je osim pažnje za partijske programe, bitno bilo koliko je lider ubjedljiv i rječit, uz njegovu harizmu i sposobnost da odgovori na protivničke napade u javnosti i sl. Partije nastoje da

⁸ „Politička kultura realsocijalističkih društava bila je rudimentna i nerazvijena, tradicionalna i parohijalna i ona je rezultirala dominantnom autoritarnom orijentacijom i autoritarnom strukturom ličnosti” (R. Knežević, „Istorija političke kulture u Crnoj Gori“, CID, Podgorica, str. 136).

⁹ Moglo bi se postaviti pojednostavljeno pitanje, što opredjeljuje izbor crnogorskih birača: ličnost ili ideologija? „Česta pojava, posebno među političarima, bila je da svoju političku snagu ne temelje na ideologiji koju zastupaju, već na brojnosti plemena iz kojeg potiču, na bratstveničko-rodačkim vezama i tradiciji koja proističe iz toga. Korijen takvih pojava je u shvatanju politike kao uzajamno koruptivnog procesa, interesnog udruživanja i dobrovoljnog „trgovanja“ glasovima, posebno izraženog u siromašnim društvima u kojima dominira svijest da će obećanje najprije izvršiti najbliži srodnik ili ideološki istomišljenik. Tako se uspostavljala interesna veza u kojoj se glasovi prodaju za pomoć pojedincu, koja njemu ne treba da rješava opšte probleme, već da ispuni obećanja data pojedincima.“ (Š. Rastoder, „Vijesti“, 2. februar 2009.).

¹⁰ „Hrabrost imati svoje mišljenje postaje za poslanika slabost, a potčinjenost navika duha“ (S. Orlović, 2002:143)

oblikuju javno mnjenje, vodeći računa o tome što je popularno i u „trendu“, koje ideje i ciljevi bi imale bolju prođu, bile prihvaćene kao pozitivne, progresivne, „in“ i sl.

Prema V. Goatiju, u eks-komunističke partije treba ubrojiti „sve one partije koje imaju korijene u starom režimu, pri čemu se podrazumijeva da su naslijedile glavni dio ranije komunističke imovine, članstvo i rukovodstvo. Pošto je DPS preuzela imovinu SK CG i pošto je neizmijenjena rukovodeća garnitura vladajuće komunističke partije postala rukovodstvo transformisane partije, može se zaključiti da je DPS nasljednica SK CG. Ocjena o kontinuitetu sa ranije vladajućim komunističkim partijama važi takođe i za SNP CG, mada je ova partija kasnije obrazovana, 1998. godine. Slučaj SNP CG je osoben jer je riječ o partiji koja se sredinom 1997. izdvojila iz DPS-a, ali njeno kadrovsko jezgro kao i DPS, čine pojedinci koji su do 1990. pripadali rukovodećim strukturama SK CG, mada prilikom otcjepljenja od DPS, SNP CG nije dobila dio imovine DPS, ali se u ovom slučaju daje prednost kadrovskoj nad imovinskom dimenzijom organizacionog kontinuiteta“ (V. Goati, 2000:64).

Demokratska partija socijalista (DPS) nastala je prostim preimenovanjem Saveza komunista Crne Gore, na kongresu 1991.¹¹

¹¹ „Do usvajanja naziva DPS došlo je na 11. kongresu SK CG koji je održan u dva dijela: prvi 20. oktobra 1990. a drugi 22. juna 1991. godine kada je usvojen naziv Demokratska partija socijalista (DPS). Broj članova ove partije je opao sa oko 70.000 1989. na oko 40.000. početkom 1996. godine. Na prvim višestranačkim izborima 1990. kao i na drugim 1992, DPS je uspjela da osvoji apsolutnu većinu u parlamentu, što, inače nije pošlo za rukom ni jednoj političkoj partiji u postkomunističkim zemljama. Utvrđivanje kontinuiteta olakšano je i time što je raskid SPS i SK CG sa njihovom „ideološkom prošlošću“ bio manje odlučan nego što je to slučaj sa većinom drugih bivših komunističkih partija Jugoistočne Evrope. SK CG nije, na primer, u svojim novim programskim dokumentima usvojenim 1990. insistirala za razliku od većine biv-

Za većinu građana je uvođenje višepartijskog sistema bila novina, jer se po prvi put Komunističkoj partiji pojavila određena alternativa u vidu novih ideološki raznorodnih političkih subjekata. U početku opozicione partije su bile male sa nerazvijenom infrastrukturom i malim brojem opštinskih odbora. Takve opozicione partije su imale nasuprot sebe veliku vladajuću partiju koja je, pak, iza sebe imala državno-partijski aparat čiji se uticaj osjećao u svim sferama društva.

Neka opšta karakteristika dosadašnjeg političkog života Crne Gore je činjenica da se u političkoj istoriji nije događalo da dođe do promjene vlasti putem izbora, bilo da su oni sprovedeni u samostalnoj državi ili u Crnoj Gori kao dijelu neke jugoslovenske državne zajednice. Tehnologija vladanja u višestranačkoj Crnoj Gori tokom prve polovine 90-tih mogla se okarakterisati kao monopol zaista moćne DPS koja je na temelju tekovina SK CG, logističke infrastrukture i imovine, nametala svoja pravila političke igre.¹² Dakle, političko-propagandno djelovanje

ših komunističkih partija u ovom regionu na slabostima i manama „starog režma“, nego ga je prikazivala kao važnu fazu ekonomsko-političkog razvoja“ (V. Goati, „Izbori u SRJ 1990 – 2000“, CESID, Beograd, 2001, str. 29).

¹² „Zloupotreba resursa karakterisala je gotovo sve izborne procese održane u Crnoj Gori od uvođenja višepartizma. Ovo se evidentira kroz zloupotrebu resursa, javnih moći i kapaciteta vladajućih partija, kroz koje oni stiču prednost u odnosu na ostale partije u izbornoj trci. Zloupotreba finansijskih resursa podrazumijeva izdvajanje iz budžeta tokom predizborne kampanje, kao što su vanredna izdvajanja po osnovu penzija i socijalnih davanja... Postoji zloupotreba medijskih resursa, tako što državni mediji često favorizuju vladajuće političke partije ili kandidate. Funkcioneri koji se nalaze na čelu državnih institucija, organa lokalnih uprava i medija u poziciji su da vrše politički pritisak na zaposlene i na taj način, zloupotrebjavajući svoj položaj, doprinose uspjehu svoje političke partije... Međutim, teško je reći koji od njih prednjače u tome. Ono što treba da brine je što postojanje te pojave u izbornim procesima gotovo niko u Crnoj Gori ne može osporiti.“ (Z. Vujović, „Vijesti“, 8. mart 2009, str. 3).

tokom prve polovine 90-tih odvijalo se u uslovima novoformiranog pluralizma, teške ekonomske krize i ratnih dešavanja, građanskog rata na prostoru dotadašnje zajedničke države. Populizam manifestovan političkim skupovima, tribinama, mitinzima, retorikom i diskursom opterećenim nacionalnim nabojem, pritiskom na političke neistomišljenike u atmosferi čvrstog monopola nad malobrojnim medijima – samo su neke od opštih odrednica stanja. DPS je još prije SPS-a u Srbiji isprobao formalnu podjelu ministarskih fotelja u vladi sa drugim partijama, zadržavajući pri tome sve ključne resore u vladi. To, je inače, bio više gest dobre volje prema opoziciji, nego stvarna potreba, jer je DPS nakon drugih po redu parlamentarnih izbora decembra 1992. imao apsolutnu vlast sa 46 od ukupno 85 mjesta. Naravno da je bila želja vlasti da se i domaćoj i inostranoj javnosti predstavi kao *demokratska*, raspoložena za konsenzus i dijalog.¹³

U periodu višestranačja građani Crne Gore su više puta birali predsjednika republike: 1992, 1997, 2002, 2003. i 2008. godine.¹⁴

¹³ Ponovna pobjeda preimenovanih komunista na izborima u Crnoj Gori prokomentarisana je od strane opozicije i na sledeći način: “Vladajuća partija ima izvanrednu vještinu da se šlepuje uz onoga ko mu obezbeđuje izbore. Bukvalno se šlepuje bez političke konzistentnosti. Jednom su se šlepovali za Miloševića, tako vidljivo i jako. I dobili izbore. Onda su prešli na Panićevu opciju i sada su dobili izbore. Panić će vjerovatno poći niz vodu, oni će tražiti novog saveznika. Njihova je vještina da mnoge građane zadovolje uoči samih izbora – odnos prema penzionerima, dijeljenje silnih zimnica i tome slično” („Monitor“, 25. decembar 1992, str. 7).

¹⁴ Četvrti predsjednički izbori u Crnoj Gori održani su, iz tri pokušaja, krajem 2002. i početkom 2003. godine. Izbori održani u decembru 2002. i februaru 2003. nijesu uspjeli pošto na glasanje nije izašlo više od 50 % ukupno upisanih birača, što je tada bila zakonska obaveza. Nakon izmjena zakona kojima je ukinut cenzus, na glasanju 11. maja 2003. pobijedio je kandidat Demokratske partije socijalista Filip Vujanović.

Poslije prvih višestranačkih izbora 1990. još tri puta su do 2000. godine održavani izbori za Skupštinu Crne Gore: 1992., 1996. i 1998., a nakon oktobarskih promjena u Srbiji, do danas su u Crnoj Gori održavani parlamentarni izbori: 2001, 2002, 2006. i 2009. godine. DPS je nadmoćno pobijedila na svim izbornim nadmetanja za crnogorsku skupštinu. Sa takvim izbornim rezultatima ne može da se pohvali nijedna politička stranka u post-komunitičkim zemljama Jugoistočne Evrope.

U sljedećoj tabeli je dat prikaz parlamentarnih izbornih pobjeda DPS-a, od 1990. (još pod imenom Savez komunista) do izbora u martu 2009. godine¹⁵:

Izbori i vrijeme održavanja	Registrovanih birača	Ukupno glasalo	Procenat dobijenih glasova DPS-a/SK CG	Procenat osvojenih mandata u parlamentu
1. Parlamentarni – decembar 1990.	402.905	75,8%	56,2% (SKCG)	
2. Parlamentarni – decembar 1992.	429.047	68,9%	43,8%	
3. Parlamentarni – novembar 1996.	449.824	66,9%	51,2%	
4. Parlamentarni – maj 1998.	457.633	76,0%	49,5% (u koaliciji sa SDP, NS)	
5. Parlamentarni – april 2001.	447.673	79,3%	42,4% (u koaliciji sa SDP)	
6. Parlamentarni – oktobar 2002.	455.791	77,5%	47,3% (u koaliciji sa SDP)	
7. Parlamentarni – septembar 2006.	484.430	71,4%	48,6% (u koaliciji sa SDP)	
8. Parlamentarni – mart 2009.	498.305	66,2%	51,02% (u koaliciji sa SDP, BS i HGI)	

¹⁵ Tabela je napravljena na osnovu konačnih rezultata izbora, podataka iz: Grupa autora, „Izbori i izborna zakonodavstvo u Crnoj Gori 1990.–2006.“, CEMI, Podgorica, 2007. i internet prezentacije www.snp.co.me

U razdoblju (1990-1998.) Skupština Crne Gore, zasijedala je nešto češće nego tadašnja Savezna skupština i Narodna skupština Srbije, mada ni rad crnogorskog parlamenta nije bio posebno intenzivan. „Između 1990. i 1994. Skupština Crne Gore prosječno je godišnje zasijedala manje od mesec dana“ (V. Pavićević, 1997:191). Ovo se može smatrati nedovoljnim, budući da je riječ o početnoj fazi parlamentarizma. Uvidom u način rada najvišeg predstavničkog tijela republike lako se može zapaziti da je u tom radu dominirala pozicija, dok su opozicija i poslanici, kao pojedinci, bili u drugom planu. To dobro ilustruju podaci da je od „253 zakona koja su usvojena od 1990. do 1994. vlada predložila 251, opozicione stranke jedan i „neko drugi“ jedan“ (V. Pavićević, 1997:170). Ocjena o nedovoljno intenzivnoj aktivnosti crnogorskog parlamenta ne važi za 1997. i 1998. jer je od rascjepa u vladajućem DPS (proljeće 1997) težište političkog života premješteno u Skupštinu Crne Gore. (V. Goati, 2001:131).

Crnogorski parlament je tokom 90-tih godina XX vijeka korišćen kao svojevrsna arena za sučeljavanje stavova vlasti i opozicije. Prenošnje preko radija i televizije parlamentarnih zasijedanja išlo je u prilog predstavnicima partija koji su na taj način koristili skupštinsku govornicu za besplatan vid predavljanja i promocije svojih ideja i stavova u formi izlaganja i replika. Politički pluralizam, uspostavljen početkom 90-tih donio je niz novina u političkom životu i društvu Crne Gore. Iako su izbori održani na osnovu nadmetanja različitih (i suprotstavljenih) političkih opcija i kandidata, oni faktički nijesu donijeli stvarnu mogućnost izmjene partije na vlasti. Naravno da nije bilo za očekivati od jedne dobro organizovane političke institucije kakav je bio Savez komunista da nakon skoro pola vijeka monopolskog položaja i uticaja u političkom i društvenom životu vlast prepusti nekome drugome. Iako pod pritiskom za uvođenje stranačkog pluralizma, SKCG ipak nije dozvolio da mu višedecenijski monopol vlasti izmakne iz ruku, podražavajući i dalje u

javnosti uspješne „formule“ iz prethodnog sistema.¹⁶ Tako „oslobođen od birokrata“ u januaru 1989, Savez komunista Crne Gore je „glatko“ pobijedio na prvim višestranačkim izborima u Crnoj Gori, održanim te godine (83 od tada ukupno 125 mandata u Skupštini Crne Gore). Preimenovanje sredinom 1991. u Demokratsku partiju socijalista (DPS), nije imalo, kao što je ukazano, negativnijeg efekta u javnosti što su pokazali i naredni izbori 1992. godine. Oslanjajući se na naslijeđenu infrastrukturu, kontrolišući radio i televiziju, jedini dnevni list u republici „Pobjedu“¹⁷, vješto manipulišući nacionalnim pitanjem, ali i nastojeći da nacionalne strasti ne izmaknu kontroli, vlast u Crnoj Gori je uspijevala mnogo duže da se održi nego sve ostale eks-komunističke elite na Balkanu. Na ruku joj je išao i sam prostor i broj stanovnika Crne Gore, kao i držanje neke „srednje linije i mjere“ u mnogim ključnim pitanjima. Prema S. Darnoviću „postoji sklonost crnogorskog biračkog tijela koja se pokazuje kao konstanta od početka uvođenja višepartizma 1990. godine – da ono u većini glasa za onu političku opciju koju smatra najumerenijom, bez obzira da li ona u stvarnosti to jeste ili nije“. U Crnoj Gori je 1990. godine djelovala 21 politička stranka, da bi se taj broj krajem 1992. povećao na 27, tako da je jedna partija dolazila na manje od 15.000 građana sa pravom glasa (Vukadinović, 1994:111). Tako je šarolikost i rascjepkanost

¹⁶ „Nema prekida revolucionarnog Titovog kursa, nema revizije avnojevskih temelja sistema. Naprotiv, mislim da se upravo hoće nastaviti crvena nit revolucije, Tita i njegove generacije revolucionara, koja nam se od sedamdesetih godina na ovamo izgubila negde u sveopštoj evoluciji društva i Saveza komunista Jugoslavije“ (M. Đukanović, „Pobjeda“, 28. novembar 1992.)

¹⁷ „Mi imamo DPS koju predvode mladi i kreativni ljudi“, „Građani su znali kome će dati glas“, „Crna Gora ima mudro rukovodstvo, koje zna da se bori za dobro svih naroda i narodnosti koji žive na ovim prostorima“ – samo su neki od hvalospjeva iz tog perioda prema tadašnjoj vlasti na stranicama „Pobjede“.

novostvorene opozicije¹⁸ koja se nije dovoljno „snašla“ bez potrebne logistike i infrastrukture, pogodovala DPS-u u procesu vladanja. I brojni sukobi unutar opozicije umnogome su olakšavali uspostavljanje tehnologije vladanja DPS-a. DPS je prema optužbama od strane opozicije imala od početka enormna sredstva u odnosu na druge učesnike u političkom i izbornom procesu. Politički diskurs se, dakle, zasnivao na odnosu: vladajući monopolistički DPS protiv zaista defavorizovane opozicije, s tim što je opozicija bila duboko polarizovana oko glavnog identitetskog i političkog rascjepa - srpstvo nasuprot crnogorstva, zajednička država sa Srbijom (unionisti) naspram ideje državne nezavisnosti Crne Gore (indipendisti).¹⁹

¹⁸ Iz Narodne stranke izdvojilo se 1991. pet poslanika, a 1996. nezadovoljno okretanjem od nacionalne ka građanskoj opciji dio rukovodstva formira Srpsku narodnu stranku – SNS. Njen prvi lider bio je B. Bojović. Partija se tokom 2003. pocijepala a njen dotadašnji lider je osnovao novu: DSS a vodstvo SNS je pripalo A. Mandiću dotadašnjem potpredsjedniku. U Srpskoj radikalnoj stranci Crne Gore, unutrašnji sukob krajem 1993. rezultirao je gubitkom svih osam poslaničkih mjesta, a isključeni poslanici osnivaju 1996. SRS – Vojislav Šešelj.

¹⁹ Kao što je ranije naznačeno, držanje „srednje linije“ od strane DPS-a ogledalo se i u pogledu važnog identitetskog pitanja, a čemu u prilog ide i sledeća izjava iz toga perioda: „Mučno se istina uči, ali se nadam da smo je konačno shvatili. I to prije svih oni što nedavno suprotstaviše jedan drugome ovu slavnu Vučedolsku i zastavu Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori. Neka se zastide zbog tog bezumlja i uludo prolivene krvi. Neka se uzmu u pamet i ne rade više o svojim glavama, a o zajedničkom obrazu. Jer sveto je i presveto braniti i slaviti ime crnogorsko. Ali je bezumno braniti ga od srpstva i imena srpskoga. Zar da i danas iskrivljujemo Njegoša, ili da kralju Nikoli precrtamo sve pozive na srpstvo? Zar je moguće crnogorskom narodu odvojiti ime od prezimena? Naše crnogorsko ime se izatrijeti ne može, jer ono s ponosom govori ko smo i šta smo. Ali i srpstvo, kao naše prezime, pokazuje od koga smo i kome na šire pripadamo. Da je sreće to bi odavno bilo jasno i svim onim

Prema S. Darmanoviću, Crna Gora spada u, tzv. „nesavršene“ ili „neliberalne“, ali funkcionišuće izborne demokratije kakve su većina novodemokratizovanih, post-komunističkih država. U ovakvom tipu novih demokratija postoji vrlo često mnogo problema sa vladavinom prava, nezavisnošću sudstva, transparentnošću ekonomskih procesa, korupcijom, velikim socijalnim razlikama itd, ali je politički proces u velikoj mjeri rutiniziran i odvija se kroz bazično kompetitivne izbore i preko institucija manje ili više demokratskog tipa. Uporedo sa postojanjem dominantne partije, kao njena izokrenuta slika u ogledalu, obično se javlja slaba i razjedinjena opozicija“ („Pobjeda“, 28. novembar 2009, str. 4 i 5). Već nakon formiranja prvih političkih partija u Crnoj Gori tokom 1990. godine prisutan je bio određeni stepen konfrontiranja na relaciji vlast - opozicija. Na primjer, M. Đukanović, tadašnji sekretar Predsedništva Centralnog komiteta Saveza Komunističke Crne Gore u intervjuu „Ekspres politici“, je optužio opozicioni Savez reformskih snaga u Crnoj Gori za srbofobiju i antikomunizam.²⁰ U početnom periodu

uspaljenim glavama kojih nema tako mnogo u Crnoj Gori, iako su naročito glasni, kao što je razumljivo našem najmanjem detetu ili bilo kojoj uvaženoj stariji“. (Govor predsednika Predsedništva CG M. Bulatovića povodom svečanog obilježavanja 115 – godišnjice bitke na Vučijem Dolu, „Pobjeda“, 29. jul, 1990).

²⁰ M. Đukanović je između ostalog istakao: „Pažljivijem posmatraču, međutim, odmah pada u oči to da su snage koje se integrišu pod formom reformskog saveza vrlo politički heterogene, sa mnoštvom suprotstavljenih ciljeva. No, za međusobnu različitost prvaci ovih partija za sada i ne mare. Obračunaće se, misle kasnije, kada osvoje vlast. I ne pretpostavljaju koliko će do toga još sačekati. Ipak, nije do kraja tačno da ove partije nemaju ništa zajedničko. Njihov zajednički imenitelj je srbofobija i antikomunizam. Za naivne, oni se pokušavaju maskirati po poslednjoj evropskoj modi, nazivajući sebe socijalistima, socijal-demokratima, liberalima, čuvarima nacionalne ravnopravnosti i tome slično. A iza toga, jedni patološki mrze Srbe, a drugi, perfidniji i

višestranačja crnogorska vlast je kao glavnog političkog oponenta prepoznavala Savez reformskih snaga Jugoslavije u Crnoj Gori. Kasnije je izlaskom iz njega, Liberalni savez Crne Gore bio jedna od glavnih meta *žaoka* vlasti.²¹ Nastojalo se da se putem medija

vlastohlepniji, tu njihovu mržnju žele iskoristiti da, pošto su otpali iz januarske kompozicije, do istog cilja, dakle do vlasti, sada dođu iz suprotnog smjera. Jedni su opet zakleti antikomunisti, a drugi ideološki pervetiti, ni komunisti ni socijalisti. Oni mrze komuniste jer im smetaju Momir, Milo, Sveto ... Sve u svemu, jedno dosta čudno društvanje. Bogom dani da iskompromituju ideju o Savezu reformskih snaga Jugoslavije“ („Pobjeda“, 21. septembar 1990, strana 4).

21 Primjer „prljave kampanje“ i odnosa prema pojedinim opozicionarima sa težnjom da se politički diskredituju u očima crnogorskih građana, jeste objavljivanje vijesti da je S. Perović (LSCG) zajedno sa pjesnikom J. Brkovićem i još nekim „100% Crnogorcima“ otputovao za Zagreb specijalnim avionom predsjednika Hrvatske: „U petak 5. marta, oko 6.30 časova na tito-gradski aerodrom sletio je, saznaje se, specijalni avion iz Zagreba i prihvatio Jevrema Brkovića, Slavka Perovića i još neke putnike. Negde poslije sedam sati avion se uputio ka glavnom gradu „najdemokratskije države na svijetu“. Kako su putnici aviona nadlijetajući Plitvice, komentarisali tamošnje prolivanje krvi, ne zna se, ali su iste večeri na ekranu hrvatske televizije – jedna pored druge, bile slavna crnogorska zastava, proslavljena na Vučijem Dolu i drugim bojištima i hrvatska šahovnica. Ispod ovih zastava neki od putnika aviona upoznali su gledaoce da su oni najveći Crnogorci, a da su svi ostali Crnogorci izdajnici Crne Gore – Srbi. Iz glavnog grada Hrvatske pomenuti putnici vratili su se u subotu 6. aprila poslije podne, ponovo specijalnim Tuđmanovim avionom.“ („Pobjeda“, 9. april.1991, str. 4).

S. Perović je 23. decembra 1992. na šednici Skupštine Crne Gore u znak protesta pocijepao broj „Pobjede“ u kome crnogorski rezervisti sa hercegovačkog ratišta javljaju šta su sve pročitali u jednom broju novine koju su pronašli u okolini Dubrovnika, a u kojoj se pominje Perović, izjavivši između ostalog: „Da li će crnogorska sramna „Pobjeda“ proširiti svoj ustaški klub sa Jeljcinovom Rusijom“ („Pobjeda“, 8. januar 1992. godine, strana 2).

u javnosti oformi negativno raspoloženje prema jednom dijelu tadašnje opozicije kao i da se oni moralno diskredituje. U vrijeme ratnih sukoba u okruženju i naraslih nacionalnih tenzija u samoj Crnoj Gori, ovo je bio jednostavan način da se politički protivnici prikažu kao izdajnici. Sa druge strane, u skladu sa važećim kursom i ideologijom propagirano je zajedništvo i nacionalna kohezija. Tadašnja elita na vlasti je, dakle, koristila svaku priliku da u prvim godinama političkog pluralizma diskredituje i minimizira značaj političkih oponentata. Nacionalno pitanje je u atmosferi bujanja raznih nacionalizama i naraslih nacionalnih tenzija izbilo dominantan teren za političku borbu, a govoreći o nacionalizmu i mladima M. Đukanović je na konferenciji Socijalističke omladine Crne Gore istakao „...da zbog svoje idejne nemoći i nemoći Saveza socijalističke omladine Jugoslavije nacionalizam nalazi uporište u redovima generacije i tamo se reprodukuje, a na to se ne reaguje na odgovarajući način“. („Pobjeda“ „Mladi nijesu nacionalisti“, 15. januar. 1988.).

Vješto balansirajući na svojevrstoj dihotomiji crnogorstva i srpstva, vladajuća politička elita u Crnoj Gori je nastojala sebe predstaviti kao garant mira i stabilnosti.²² S. Perović, lider opozicionog LSCG-a, u Skupštini Crne Gore optužio je DPS da

²² U tom kontekstu je intervju NIN-u S. Marovića generalnog sekretara DPS-a Crne Gore: „Intimno mislim da je crnogorstvo na izvjestan način istorijski izraz srpskog iskustva na teritoriji Crne Gore. U smislu da ravnopravno sačuva dubinu važnosti jednog srpskog kontinuiteta i zahtjev i potrebu uvažavanja jednog crnogorskog izraza koji se kao specifičnost formirao na jednom tipičnom državnom kulturnom i istorijskom prostoru i koji kao takav nije ni u kakvom antagonizmu sa rečenim srpskim kontinuitetom. Srpsko nacionalno pitanje u Crnoj Gori je jedno od onih pitanja koje bitno pokreće i definiše političke odnose. Na tom političkom kursu se artikulisali mnogi politički činioци koji danas veoma snažno djeluju. Sada je taj nacionalizam više politički i pravi veoma ozbiljne korake ka nekom državnom nacionalizmu kada želi da

„kao i njihovi prethodnici komunisti, manipulišu nacionalnim pitanjem, balansirajući između crnogorstva i srpstva. Tabuizirajući nacionalno pitanje vladajuća partija produžava svoju vladavinu, ali građanima Crne Gore, po Peroviću, nanosi veliku štetu“ („Pobjeda“, 1. jul 1994, str. 3), a N. Kilibarda, lider Narodne stranke iznio je niz optužbi na neregularne uslove političkog pluralizma u Crnoj Gori: „Kampanja je zasnovana na iznošenju neistina na račun stranke i njenih prvaka, podmičivanju članova Narodne stranke, prenošenju političke borbe na lične obračune. Svjesna da u skupštinskom sučeljavanju sa Narodnom strankom gubi vodeće političke pozicije, ostajući dosljedna metodama ideološkog prethodnika, DPS čini poteze kojima se svrstava u red prevaziđenih političkih grupacija“ („Pobjeda“, „Neprijemna kampanja“, 2. avgust 1993, str. 4). Takođe i sprečavanje prolaska i zaprečavanje magistralnog puta pristalicama LSCG u Mojkovcu, Bijelom Polju, Beranama tokom predizborne kampanje naišle su na osude. („Monitor“, 27. novembar 1992, str. 8-10). U obračunu sa opozicijom DPS je formalno zauzela poziciju ideološkog i političkog centra, ali je faktički bila saveznik unionista i SPS-a u Srbiji. Ipak, DPS (prema S. Darmanoviću 2002:188) „nikada nije bila dio Miloševićeve vladajuće partije u Srbiji (SPS), pa je on Crnom Gorom, koja je, kako po Ustavu SFRJ iz 1974, tako i po Ustavu SRJ iz 1992. godine, bila formalno ravnopravni federalni partner sa Srbijom, mogao da dominira samo preko lojalne elite. Međutim, ta lojalnost imala je razne faze i izvjesne unutrašnje napetosti, koje su kulminirale sukobom 1997. godine“. Na oštre

izvede krajnju strukturu svoje ideje koja se u Crnoj Gori pojavljuje, ako mogu tako reći, u ideološkom sukobu separatista i unitarista. Ono što je nekada istorijski bilo definisano podjelom na zelene i bijele danas se javlja uz mnoge modifikacije. Taj osnovni mentalni grč postoji u tim podjelama.“ (prema „Pobjeda“ 7. mart 1993. str. 4).

optužbe opozicionih lidera, vlasti su pokretale i sudske tužbe, kao jednu od mjera pritiska, da bi, kada se to pokazalo kao politički isplativo, tužbe bile povlačene, poput M. Đukanovića, koji je u jeku stranačkog raskola u DPS-u odlučio da povuče tužbe protiv lidera opozicije računajući na njihovu podršku u borbi protiv dojučerašnjeg partijskog druga M. Bulatovića.²³ Sa druge strane, ni najviši predstavnici crnogorske vlasti nijesu bili imuni da na takve napade i optužbe opozicionih lidera odgovore javno, sličnom mjerom.²⁴

²³ Lider Narodne stranke, N. Kilibarda je tokom 1996. izrekao niz oštih optužbi i uvreda na račun „trijumvirata“ vlasti: „Znate šta radi taj Bulatović, manipulant pred narodom Crne Gore, manipulant koga istorija Crne Gore nije imala. On falsifikuje dokumenta! Momir Bulatović – predsjednik partije – sve laže što zine da kaže! Nađite mi državnika koji je tako lagao!“ Kilibarda je tužen i da je na mitingu Narodne sloge, 25. novembra 1996, ispred rezidencije predsjednika Republike skandirao: „Lopovi, lopovi!“ „Momire lopove!“ S. Marović je tužio Kilibardu za izjave: „Grbalj je doživio da ga predstavlja najgori Grbljanin u istoriji Grblja“. „Svetozar Marović ide niz Primorje i što mu god pada na pamet laže“ neke su od Kilibardinih izjava. S. Perovića je, pored M. Bulatovića i S. Marovića, tužio i crnogorski premijer M. Đukanović. Tuženi je, precizira se u tužbi, povrijedio čast i ugled tužioca saopštavajući: „Mi imamo Moma amebu. On je naše prokletstvo...“ (Podgorica, 28. novembar 1996) .. „To je veliki manipulant... Oni su do sada znali da nas krvavo pljačkaju, a mi smo došli da stavimo tačku na tu pljačku“ (Rožaje, 4. oktobar 1996), „Momo ameba i Milo duduk“ (miting koalicije Zajedno, Beograd, 26. novembar 1996. i sl. (prema „Monitor“, 14. februar 1997, str. 9-10).

²⁴ „Separatizam je drugo ime ove sramne alijanse što je nazvaše Narodna sloga“ (M. Đukanović, Podgorica, 30. oktobar 1996. – prema „Monitor“, 14. februar 1997. str. 9). A, S. Marović je u Kotoru 27. oktobra 1996. izjavio: „Jedan pomalo frustrirani, nažalost izgubljeni i sve manje kontrolisani profesor skače po kotorskim ulicama“ (prema „Monitor“, 14. februar 1997. str. 9).

Formiranje koalicije „Narodna sloga“ 1996. označilo je preokret u odnosima cmogorskih opozicionih partija. To je bio znak njihove spremnosti na saradnju kakva nije postojala početkom devedesetih godina. U vrijeme održavanja prvih izbora 1990. i drugih izbora 1992. u Crnoj Gori je dolazilo ne samo do učestalih trvenja između rukovodstava NS i LSCG, nego i do fizičkih obračuna između njihovih pristalica „na terenu“. Veliki konfliktni naboj između NS i LSCG u početku pluralističkog razdoblja, proizilazio je prvenstveno iz njihovih nepomirljivih programsko-političkih platformi. Prema V. Goatiju, (2000:117) „za tako divergentne programsko-političke platforme „vezivale su se“, takoreći prirodno, etnički različite grupe pristalica: za NS pripadnici crnogorske i srpske nacionalnosti, a za LSCG pripadnici nacionalnih manjina (Muslimani, Albanci), što je svakako doprinosilo ošttrini međustranačkog konflikta“. Međutim, tokom i nakon zajedničkog rada u vladi obrazovanoj 1993. godine, a u kojoj su se našli i predstavnici opozicije, počeli su omeškšavati međusobni odnosi da bi tokom 1996. godine bili krunisani koalicijom „Narodna sloga“. Objašnjenje ubedljive izborne pobjede vladajuće DPS na izborima krajem 1996. godine, mora da uzme u obzir kako tradicionalno široku podršku koju je ova partija imala u biračkom telu Crne Gore, tako i sposobnost DPS da predstavi crnogorskoj javnosti završetak rata u bivšim republikama SFRJ i ukidanje sankcija UN protiv SRJ kao rezultat vlastite miroljubive politike.

Na ishod tadašnjih saveznih izbora u Crnoj Gori uticao je svakako i nadmoćan položaj DPS u zvaničnim medijima. „Povrh toga, broj izbornih jedinica „prilagođen je“ vladajućem DPS pod čijim uticajem je izmenjen savezni zakon o izbornim jedinicama. Tim izmenama usvojenim neposredno pred izbore, uprkos protivljenju opozicionih partija, broj izbornih jedinica u Crnoj Gori povećan je sa jedne na sedam“ (V. Goati, 2001:67). Proporcionalni izborni sistem, koji je uspostavljen na početku

višestranačkog sistema u Crnoj Gori, nikada nije promijenjen, ali je pred svake izbore mijenjan broj izbornih jedinica, što je imalo bitnog uticaja i na sam izborni sistem i rezultate izbora.²⁵ Tako je na prvim izborima za Skupštinu Crne Gore 1990. godine bilo 20 izbornih jedinica (koliko je u tom momentu bilo i opština u RCG); za naredne izbore, decembra 1992. godine, uspostavljen je za opoziciju povoljniji sistem sa Crnom Gorom

²⁵ „Na prvim višestranačkim izborima 1990. u Crnoj Gori je važio izborni cenzus od četiri odsto, a teritorija republike je bila podeljena na 20 izbornih jedinica u kojima je birano 125 poslanika, što znači da je u svakoj jedinici prosečno birano nešto više od šest poslanika (6,25). U tako malim izbornim jedinicama dostizanje izbornog cenzusa od četiri odsto nije predstavljalo nepremostivu barijeru pa je stoga, procenat glasova za partije koje nisu obezbedile predstavništvo bio relativno nizak (11,2 %). Na sledećim izborima, do kojih je došlo u decembru 1992, čitava republika je bila jedinstvena izborna jedinica u kojoj je birano svih 85 poslanika. U takvim okolnostima, dostizanje „izbornog praga“ od četiri odsto predstavljalo je za političke partije visoku prepreku koju mnoge od njih nisu uspele da premoste. To je razlog što se na ovim izborima procenat „izgubljenih glasova“ popeo na 21,25 %. Na sledećim izborima održanim 1996. važio je, takođe, izborni cenzus od četiri odsto, a teritorija republike je podeljena na 14 izbornih jedinica u kojima je izabran ukupno 71 poslanik, odnosno prosečno 5,07 poslanika u jednoj jedinici. Dostizanje izbornog cenzusa na tim izborima olakšano je u odnosu na prethodne izbore (1992), pa je procenat glasova partijama koje nisu stekle pravo na raspodelu mandata smanjen na 16,6 %. Najzad, na parlamentarnim izborima 1998. čitava Crna Gora je opet predstavljala jednu jedinicu u kojoj se bira 78 poslanika. U ovom slučaju, važio je niži zborni cenzus od tri odsto što je dovelo do smanjivanja „izgubljenih glasova“ na 5,8 %. Pored nižeg „izbornog praga“, mali procenat „izgubljenih glasova“ na izborima 1998. rezultat je izrazite polarizacije političke scene Crne Gore na dva bloka („Da živimo bolje“ i SNP) koja je dovela do smanjivanja podrške malim partijama“ (V. Goati, *Izbori u SRJ – 1990. – 2000.*, CESID, Beograd, str. 173).

kao jednom izbornom jedinicom; pred izbore 1996. godine DPS je iznenadnim manevrom u Skupštini, bez znanja i saglasnosti opozicije, ponovo promijenio broj izbornih jedinica sa jedne na četrnaest. Takođe, i primjena tzv. D'Hondtove formule išla je na ruku vlasti.²⁶

Nakon rascjepa u vrhu DPS-a 1997. godine, krilo partije na čelu sa M. Đukanovićem bilo je primorano, kao što smo videli, da kao saveznike prihvati najveći dio dojučerašnjih političkih protivnika. Tako je formiranjem širokog bloka u koaliciji „Da živimo bolje“ odnijeta prevaga nad suparničkim taborom koji je kasnije personifikovala Socijalistička narodna partija. Neminovno je bilo da se pod uticajem novih koalicionih partnera mijenja i percepcija i stavovi, u prvom redu u pogledu nacionalnog pitanja i državnosti.²⁷ Međutim, od raspada do tada jedinstvenog

²⁶ D'Hondtova formula, koja se koristi za raspodelu mandata u Crnoj Gori, podrazumijeva da se glasovi stranaka koje nijesu prešle cenzus većinski „daju“ najjačoj partiji, pa otuda tako nadmoćna razlika u korist DPS, naspram „natpolovičnog učinka“, što crnogorska opozicija konstantno oštro kritikuje.

²⁷ U tom kontekstu mogla bi se shvatiti i sledeća izjava: „Nećemo se u Crnoj Gori svrstavati ni u crnogorske, nadam se ni u anticrnogorske blokove. Želimo da Crna Gora bude jedan i jedinstven demokratski okvir za bolji život i bolju budućnost svih koji u njoj žive. U Crnoj Gori je nažalost žilav otpor onih koji pod plaštom brige za Jugoslaviju vode otvorenu borbu protiv državnosti Crne Gore i protiv njenog prava da kreira i odgovara za svoju budućnost. Takvo svoje djelovanje te već prepoznatljive političke strukture, lišene i minimuma nacionalnog i državnog samopoštovanja, plasiraju manipulišući jugoslovenskim entuzijazmom dijela građana Crne Gore. Za sada međutim od njih još uvijek nijesmo čuli zašto su protiv svoje države Crne Gore. „Ko gleda Crnu Goru kroz optiku s kraja 18. vijeka – on ili ne razumije Crnu Goru ili pokušava da joj se naruga. Apsolutno sam uvjeren, da je nova, demokratska, evropska Crna Gora prije svega oslonjena na svoju mladost, sahranila plemensku svijest tamo đe joj je i mjesto – na kraj 18. vijeka i da se danas u Crnoj

DPS-a 1997. i sporazuma vlasti i opozicije u septembru iste godine počelo je aktivno da se radi na sređivanju biračkih spiskova. Najveći problem sa biračkim spiskovima se desio tokom predsjedničkih izbora u oktobru 1997. kada je u periodu između dva izborna kruga izvršeno više desetina hiljada izmjena. Pri tome se desilo da veliki broj građana nije imao pravo glasa zbog brojnih nepravilnosti koje su se javile u biračkim spiskovima, jer su usljed neažurnosti njihovi podaci bili ili nepotpuni ili se nijesu slagali sa podacima u ličnim dokumentima. Sistem je bio haotičan što je ostavilo dovoljno prostora za špekulacije o mogućim nepravilnostima, i dovodilo u sumnju u rezultate izbora.

Novi politički oponenti vlasti nakon rascjepa u vrhu vladajuće partije postali su dojučerašnji članovi DPS-a, koji su osnivanjem Socijalističke narodne partije (SNP) otpočeli žestoku političku kampanju. Nova politička slika zahtijevala je i nove dominantne ideje i stavove. U do tada, za prostor Crne Gore nevidenom političkom ratu, u javnost su plasirane brojne optužbe i glasila čime se atmosfera dovodila do usijanjanja. Diferencirajući se po linijama „za Jugoslaviju „bez“ i „sa“ alternativom“, prelazilo se i na pitanja crkve, jezika, nacionalnih podjela. Sama organizacija propagandnih aktivnosti tokom izbornih kampanja mogla bi se ugrubo predstaviti na sledeći način: na republičkom i opštinskim nivoima formirani su izborni štabovi, za pojedine

Gori ne razmišlja plemenski nego evropski“ (M. Đukanović, „Pobjeda“, 1. decembar 2000, str. 2-4). U ovome bi se mogli prepoznati određeni elementi upotrebe propagandne tehnike transfera, odnosno povezivanja termina i kategorija koje su u širem kolektivitetu prepoznate kao pozitivne vrijednosti („demokratska“, „evropska“) sa određenim partijskim programom i ličnošću, a termini i kategorije koji se u kolektivitetu prepoznaju kao negativni („borba protiv Crne Gore“, „manipulišući“, „lišeni minimuma nacionalnog samopoštovanja“) nastoje se transferisati na političke oponente. Takođe je uočljivo i načelo pojednostavljivanja slike svijeta (odnosno pripisivanja krivice).

dijelove opština, mjesne centre, gradske zone, određivani su koordinatori čiji je zadatak bio da koordiniraju rad partijskih aktivista zaduženih za određeno selo, zgradu ili blok zgrada, naselje i sl. Ovakva hijerarhija karakterisala je u prvom redu veće političke subjekte (poput DPS-a i SNP-a).

DPS je, dakle, jedina bivša komunistička partija koje je dvije decenije nakon pada Berlinskog zida neprekidno na vlasti. Od „projugoslovenskih komunista“ u sastavu jugoslovenske federacije, preko državne zajednice sa Srbijom, transformisali su se u „independistički“ nastrojene liberalne demokrate koji su izvojevali nezavisnost Crne Gore. Status jedine bivše komunističke partije koja je uspela da neprekidno vlada DPS je, pri tom, uspio da stekne uprkos promjenama politike. Na spisku poteza koje su posmatrači znali da protumače kao nedosljedne svakako je i okretanje leđa srpskom DOS-u, u tom trenutku miljeniku međunarodne zajednice, u vidu nastavka distanciranja Crne Gore od zajedničke države, čak i u vrijeme nakon promjene vlasti u Srbiji. Zahvaljujući odluci da se suprotstavi Miloševiću, Crna Gora je stekla veliku naklonost međunarodne zajednice (uz prateće „gledanje kroz prste“ zbog pojedinih poteza na unutrašnjem planu) i svojevrstan status „udarne pesnice protiv nedemokratskog režima“ u Srbiji (progonjeni beogradski mediji registrovali su se u Podgorici, a režimski oponenti kojima je bezbjednost u Beogradu bila ugrožena, nalazili su utočište u „proevropskoj republici“). Po S. Darmanoviću: „Najupečatljivija specifičnost crnogorske političke scene u odnosu na zemlje u regionu i šire je to što je u njoj uspostavljen tzv. *višepartijski sistem sa dominantnom strankom*, tj. da jedna partija uspijeva da se u dugom periodu od dvije decenije održava na vlasti. Ovaj, kao i svaki drugi partijski sistem ima svoje dobre strane i svoje slabosti. S jedne strane, on donosi stabilne vlade i mogućnost da takve vlade vuku smjelije političke poteze jer im ne prijete opasnost od čestog obaranja, kao i vođenja kontinuirane spoljne politike. Sa

druge strane, kada je jedna partija prejaka u odnosu na ostale, ona vremenom postaje tzv. „državna partija“, što dovodi do manje ili veće politizacije državnog aparata a birači se na nju navikavaju kao na neku „prirodnu“ vladajuću stranku, što stvara pogodno tle za određene vidove političke arogancije i korupcije. Osim toga, ukoliko nema jakog liderstva, kod velikih dominantnih partija, neugroženih od slabe opozicije, često dolazi do formiranja moćnih unutrašnjih interesnih grupa i žestokih borbi za vlast unutar same vladajuće stranke“ („Pobjeda“, 28. novembar 2009, str. 4. i 5).

Uspjevši da se nakon raskola u vrhu stranke nametne i predstavi, ne samo domaćoj, već i inostranoj javnosti kao vodeća demokratska snaga u tadašnjoj SRJ, zadobijajući time simpatije i podršku značajnih međunarodnih faktora, DPS je postala moćna mašinerija sa izuzetno disciplinovanim biračkim tijelom i dobro organizovanom stranačkom i propagandnom infrastrukturom, što je i dokazala održavajući se skoro dvije decenije na vlasti, bez presedana u eks-komunističkim zemljama. Prema S. Darmanoviću uzroci dominacije DPS-a ogledaju se i u periodičnoj i veoma uspješnoj promjeni ideoloških i programskih osnova legitimiteta vladavine. „Najprije je, u periodu 1990.–1996. vladala kao federalistička, projugoslovenska partija u okviru političkog savezništva sa SPS-om iz Srbije. Potom je nakon unutrašnjeg rascjepa u periodu 1997–2000. vladala na osnovu principa protivljenja režimu i politici S. Miloševića i na platformi „Za Jugoslaviju – samo ako je demokratska“. Nakon svrgavanja Miloševića krajem 2000. godine DPS je otišla korak dalje u promjeni legitimiteta vladavine, prelazeći na pozicije realističnog indipendizma, konfederalizma oličenog u savezu nazvanom Državna zajednica Srbija i Crna Gora. Ubrzo nakon toga uslijedio je period otvorenog indipendizma i usvojena je platforma referendum za nezavisnost. Nakon referenduma DPS vlada Crnom Gorom na osnovu legitimiteta stvaraoca nezavisne

države i na platformi evro-atlantskog integralizma i reformizma. Ova sposobnost za periodičnim promjenama osnova legitimiteta, a da se pri tome ne izgubi podrška, ukazuje i na još jedan važan faktor, a to je izraziti pragmatizam i realizam u tretiranju najtežih političkih pitanja. Zatim, tu je svakako faktor liderstva, jer je partijski lider od 1997, M. Đukanović – konstantni pobjednik. Pobjednici su, što je samo po sebi razumljivo, naročito obožavani u onom dijelu publike koju predstavljaju, tj. za koju „igraju“, pa nije čudo što je lider DPS-a dostigao harizmatsku popularnost među pristalicama svoje politike. Izbornim pobjedama DPS-a²⁸ doprinosi svakako i klijentelistički zahvat u značajne dijelove biračkog tijela. Kao vladajuća stranka, i to u tranzicionom vremenu, mnogo više ortačkog i političkog nego liberalnog i uredenog kapitalizma, vladajućoj stranci na raspolaganju stoji, kako upravljanje, pa po potrebi i manipulisanje državnim budžetom za izborne potrebe, tako i upotreba raznih materijalnih resursa koji dolaze iz saveza političkih struktura i novonastale klase balkanskih „tranzicionih“ biznismena. Uspješna i pragmatična spoljna politika, učinila je crnogorsku vlast vrlo prihvatljivim partnerom u očima najznačajnijih međunarodnih aktera, a uspješna spoljna politika je na Balkanu uvijek bila pouzdan oslonac i značajan faktor dugotrajnih vladavina“ („Pobjeda“, 28. novembar 2009, str. 4 i 5). Ovome bi trebalo pridodati i ranije pomenutu tehnologiju vladavine „srednjeg kursa“, pridobijanja manjinskih birača mode-

²⁸ M. Vuković, predsjednik Izvršnog odbora DPS CG izjavio je, između ostalog, nakon sjednice Glavnog odbora: „DPS CG je u ovom trenutku najjača partija u Crnoj Gori, sa preko 120.000 članova sa razrađenom partijskom mrežom i velikom podrškom koju njena politika ima u demokratskoj Crnoj Gori i cjelokupnom demokratskom okruženju Crne Gore“ („Pobjeda“, 27. maj 1999, str. 7).

lom afirmativne akcije i dr.²⁹ Neke od odlika tehnologije vladanja u Crnoj Gori, mogle bi se dakle u najkraćem svesti na:

- maksimalnu iskorišćenost potencijala i svojih prednosti kao najjače i vladajuće partije u Crnoj Gori;

- minimizovanje vlastitih slabosti (nasljeđe komunizma, kompromitovani kadrovi, povezivanje sa ekonomskim i socijalnim teškoćama u zemlji, povezivanje sa ratom u bivšoj Jugoslaviji, švercom i korupcijom, lični sukobi);

- maksimalno iskorišćavanje svih potencijalnih slabosti opozicije (liderstvo: opoziciona vlast u pojedinim opštinama i njena iskušenja; ideološki segment, slaba programska izgrađenost i nedovoljno organizovana partijska infrastruktura, vidljiva nejasnoća i nedosljednost u politici; unutarpartijski sukobi i rivalitet; lični sukobi i liderske sujete; političko neiskustvo; profesionalna neobučenosť, nesposobnosť i neiskustvo kadrova; idejni stereotipi o osveti i revanšizmu ukoliko eventualno osvoje vlast; stereotip o nepatriotizmu i izdajstvu nacionalnih interesa i sl.);

- maksimiziranje uticaja određenih organizacija, udruženja, (ostale političke stranke, razne lokalne političke organizacije; boračke organizacije, provladine organizacije i sl.) a čije su aktivnosti išle na ruku politici vlasti ili ka minimizaciju dijelova opozicije;

²⁹ Afirmativna akcija, „pozitivna diskriminacija“ za manjine (izuzeci od jednakosti radi jednakosti) vežu se za rješenja u izbornom zakonu iz 1998. godine i predstavljaju predmet političkih kontroverzi. Riječ je o olakšavanju uslova pod kojima mogu da osvoje mandate partije albanske etničke manjine, odnosno o specifičnom obliku afirmativne akcije u korist jedne manjinske zajednice, čime joj je omogućeno da osvoji približno onoliki procenat mandata u parlamentu koliki je njen ukupni udio u populaciji. Na izborima iz 1998. i 2001. godine partije albanske manjine DUA i DS osvojile su samo dva od mogućih pet mandata, što govori da su se albanski birači opredjeljivali više politički (u korist DPS) nego etnički.

- maksimiziranje efekata međunarodnih aktivnosti, podrške i pomoći;

- čvrsta kontrola medija (državni i „nezavisni“ mediji) i manipulisanje njima u kreiranju i plasiranju željene politike;

- svojevrsna simbioza u mnogim segmentima partije i države ili barem nepostojanje jasne granice;

- pragmatičnost u ideološkim i političkim promjenama, u skladu sa glavnim-*mejnstrim* globalnim kretanjima (liberalna demokratija, evo-atlantizam), čime se dobijao status miljenika i podrška kod relevantnih međunarodnih faktora,

- dobro organizovanu i razrađenu partijsku infrastrukturu naslijeđenu od Saveza komunista, podjela uloga i zaduženja tokom izbora kako po vertikalni, tako i po horizontalni u samoj strukturi izborne „mašinerije“,

- relativno malu teritoriju i biračko tijelo koje je mnogo lakše kontrolisati (đe skoro „svak svakoga poznaje“),

- kljintelizam, čvrstu vezu vlasti, državnih struktura i kapitala,

- držanje svojevrsnog umjerenog „srednjeg kursa“, pri čemu većina ostalih političkih opcija izgleda ekstremnije i čiji bi eventualni izbor „vodio u nestabilnosti“,

- razjedinjenost i rascjepkanost opozicije koja u odnosu na DPS, izgleda: „nezrelo“, „nedoraslo“, „nedovoljno sposobno da se nosi sa težinom vlasti“ i sl.,

- svojevrsnu „nesklonost“ crnogorskog birača da mijenja vlast kao istorijsko nasljeđe,

Partijske aktivnosti DPS-a su se ostvarivale kroz:

- skupštinski rad poslanika i odbornika DPS-a;
- organizovanu aktivnost članstva u državnim i javnim preduzećima i ustanova;

- persuazivno (ubjeđivačko) angažovanje članstva preko državnih organa kao i rad partijskih aktivista na terenu „od stana do stana“;

Sa druge strane, često se nametala percepcija o prednosti i korisnosti činjenice da se bude opozicija (ili barem dio opozicije) u Crnoj Gori. Političko iskustvo govori da su od uvođenja višestranačja mnoge, u prvom redu srednje i manje opozicione partije, imale nesumnjivu korist od opozicionog statusa. Zahvaljujući „privilegiji“ da su u opoziciji, bile su veoma oštri kritičari vlasti, dočekujući „na nož“ svaki njen potez a pri tome nijesu morale imati čvrste argumente, težinu i stepen odgovornosti koju ima DPS kao nosilac vlasti. To im naravno nije smetalo da povremeno ulaze u tu istu vlast kada je bilo „neophodno“ (i isplativo) da budu konstruktivni i korisni „tas na vagi“. Ovo se u prvom redu odnosi na Narodnu stranku (u periodu 1998 - 2000. godine), Liberalni savez (2001- 2002.) i SDP (1998.– do danas). Takođe, zanimljiva je praksa svojevrsnog manipulisanja etničkim i vjerskim korpusom u biračkom tijelu. Tako su dominantne dvije albanske partije (DUA i DS) sebe nametnule kao zaštitnike interesa albanske manjine u Crnoj Gori, SNS, DSS, NS i još niz drugih manjih stranaka smatrale su svaka za sebe da je „izvorna i najsrpskija“. Sa druge strane niz stranaka sa muslimanskim i bošnjačkim prefiksom nijesu imale toliko uticaja na svoj „korpus“ zato što izrazito najveći dio ovoga korpusa čine uglavnom pristalice SDP-a i DPS-a (a do 1997. su uglavnom podržavale u početku SDA, a potom LSCG i SDP).

Uticaj se prema N. Kecmanoviću (2009:199) može smatrati „aktuelizacijom moći, odnosno kada moć iz potencije prelazi u realizaciju, ali može da se tretira i i kao jedna vrsta neprinudne moći, pri čemu se u tome prepoznaje sličnost sa autoritetom“. Ljudi su spremni na bunt samo onda kada su im iznevjerena očekivanja. Dok nemaju nikakvih očekivanja da će im se popraviti kvalitet života ili dok se nadaju da će im očekivanja biti ispunjena, spremni su da trpe dosta toga. Ovo je dobro poznato elitama na vlasti, pa se na sva zvona mnogih režimskih i prorežimskih medija oglašava i proglašava „napredak“ ka boljoj

budućnosti, ljepšem životu, „istini“, evro-atlantskim integracijama i sl. Objašnjenje uzastopnih izbornih pobjeda DPS-a predstavlja ipak izazov za istraživanje. Naročito sa obzirom da su pobjede ostvarivane iako je životni standard građana tokom 90-tih permanentno opadao (naročito u prvoj polovini decenije), u atmosferi ratnog okruženja, bombardovanja, kriminala i sive ekonomije. Dio objašnjenja možda bi se mogao potražiti u činjenici da su u središtu političkih kontroverzi na izborima dominirala pitanja nacionalnog i državnog identiteta, dok su ekonomske teme bile potisnute u drugi plan. U takvim okolnostima birači su izražavali podršku „nacionalnoj“ politici vlasti prihvatajući pri tome teret ekonomskih nedaća kao „cijenu“ i prateći lajtmotiv te i takve politike.

Vlast je pripremala teren za realizaciju određenih političkih koncepcija i ideja te nastojala da u javnosti formira svijest zahvaljujući kojoj bi ove ideje bile podržane i prihvaćene. Manipulacijom se zaista težilo stvaranju slike stvarnosti koja bi izgledala kao da jeste stvarnost. Kreirala se željena percepcija koja je svakodnevno snažno i uporno putem medija agresivno indukovana u javnost, postajući na taj način uobičajna i namećući se kao važeći reper. Pri tome je svaka kritika tako kreirane stvarnosti povezivana sa potencijalnom opasnošću po državu, fundamentalne nacionalne interese, stabilnost i bezbjednost društva. U zaključku bi mogli ukratko konstatovati, da je jedna partija, proizašla iz Saveza komunista Crne Gore (prostim preimenovanjem u DPS), koristeći se već postojećom infrastrukturom i monopolom nad medijima, koristeći državne resurse u propagiranje stranačkog programa, vremenom postala zaista respektabilan politički subjekt.